

Власенко Інна

психолог Київського

ТОВ «Центр розвитку

дитини «Індиго»

АКТИВІЗАЦІЯ КОНСТРУКТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ УЧИТЕЛІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЇХ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Соціально-політична нестабільність, зміни ціннісних засад суспільства, реформування системи освіти в Україні зумовлюють зростання конфліктності у стосунках суб'єктів навчально-виховного процесу, а також підвищення внутрішньої дисгармонії вчителя, що виявляється у формі внутрішньоособистісних протиріч та конфліктів. Від успішного вирішення проблеми внутрішньоособистісного конфлікту залежить психічне здоров'я вчителів, їх здатність використовувати наявні ресурси для особистісно-професійного зростання. У психологічній практиці існують суперечності між потребою вчителів у досягненні самореалізації та наростанням їх внутрішньої конфліктності, між необхідністю конструктивного подолання педагогами внутрішньоособистісних конфліктів і недостатньою розробленістю комплексних засобів, спрямованих на їх подолання.

Зважаючи на недостатню розробленість і актуальність впровадження практичних заходів щодо посилення конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів учителів, визначено мету повідомлення – розкрити змістові та процесуальні аспекти програми активізації конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів учителів і висвітлити результати її впровадження.

Загальнотеоретичні аспекти проблеми внутрішньоособистісних конфліктів окреслено в роботах зарубіжних (А. Адлер, Е. Еріксон, К. Левін, Л. Фестінгер, З. Фрейд, К. Хорні, К. Юнг та інші), радянських і російських (К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Божович, Ф.Є. Василюк, О.М. Леонтьєв, В.С. Мерлін, В.М. Мясіщев та інші) та українських психологів (О.Ф. Бондаренко, О.А. Донченко, Т.М. Титаренко, В.М. Чернобровкін та інші).

Окремі дослідження українських та російських науковців стосуються специфіки внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності індивіда: у соціальних працівників (А.В. Кунцевська), успішних психологів (О.Г. Макаров), медперсоналу (О.В. Марфін), представників інших професійних і соціальних груп. Аналіз досліджень професійної діяльності вчителя виявив, що її психологічними особливостями є напружений характер (Е.І. Кіршбаум), поліфункціональність (К.Є. Корнеєва, А.В. Осницький),

висока вірогідність розвитку професійної деформації особистості (О.С. Ноженкіна), що може провокувати підвищення конфліктності у педагогів. Л.І. Березовська з'ясувала специфіку психодіагностики та корекції внутрішньоособистісних конфліктів у зв'язку із професійним вигоранням педагогів. Було розроблено та впроваджено програми психологічного забезпечення подолання внутрішньоособистісних конфліктів, спрямовані на розвиток самопомоги у ситуаціях таких конфліктів і підвищення копінг-потенціалу вчителів (Т.М. Маланьїна).

Внутрішньоособистісний конфлікт у професійній діяльності вчителя розглядається нами як *системне явище, що базується на зіткненні різних особистісних утворень у результаті загострення соціально-психологічних та внутрішньоособистісних протиріч вчителя, набуло для нього особистісного смислу і виникає в умовах професійної діяльності*. На підставі теоретичного аналізу нами виокремлено сфери (когнітивну, емоційну, мотиваційну та поведінкову), визначено критерії прояву внутрішньоособистісних конфліктів: усвідомленість конфлікту та розвинутість смисложиттєвих орієнтацій, адекватність самооцінки та амбівалентне самоствавлення; боротьба мотивів, можливість здійснювати вибір; ступінь ригідності та толерантності у взаємодіях. У результаті проведеного нами у 2012-2014 рр. емпіричного дослідження виявлено такі прояви внутрішньоособистісних конфліктів у вчителів: нерозвинуту систему смисложиттєвих орієнтацій (17,2%), неадекватну самооцінку (42,2%), високу реактивну та особистісну тривожність (43,8% та 57,8% відповідно), дезінтеграцію мотиваційно-особистісної сфери вчителів (20,8%), високий рівень мотивації до уникнення невдач (67,8%), нестачу часу у сферах збереження здоров'я, осягнення краси природи і мистецтва (80,7%), прагнення зменшити витрати часу на професійну діяльність (21,9%), прояви завуальованої та відкритої жорстокості (35,4 та 27,6%).

В основу побудови програми активізації конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів покладено суб'єктний підхід (К.О. Абульханова-Славська, С.Л. Рубінштейн), що вказує на здатність суб'єкта до саморегуляції і самоорганізації. Вчитель розглядається як свідома і відповідальна особистість, автор своєї активності, здатний осмислено сприймати внутрішньоособистісні конфлікти, здійснювати усвідомлений вибір, втілювати його у діяльності, брати на себе відповідальність. Теоретичним підґрунтям програми стали положення: про конструктивний шлях подолання внутрішньоособистісних конфліктів, що реалізується у діяльності (навчанні, самовихованні) (Л.М. Мітіна); про необхідність поєднання впливу на свідому та несвідому сферу індивіда (Л.А. Петровська, Т.С. Яценко), про ефективність використання методів активного соціально-психологічного навчання (І.В. Вачков, Т.С. Яценко) та

когнітивно-поведінкового підходу для корекції негативних емоційних станів (А. Елліс).

Враховуючи наведені положення, методи, засоби, нами розроблено модель і програму активізації конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів учителів. Мета цієї програми полягала у зниженні проявів та конструктивному подоланні внутрішньоособистісних конфліктів, розширенні самосвідомості та підвищенні адаптаційних можливостей учителів. Відповідна програма включала групові форми роботи, тренінг для вчителів, індивідуальне консультування педагогів. Програма реалізувалась чотирма блоками, що відповідають виявленим нами особливостям означених конфліктів – когнітивним, емоційним, мотиваційним та поведінковим. У її межах використано різноманітні засоби: групові дискусії та обговорення, письмові практики, мозковий штурм, вправи на усвідомлення та вербалізацію емоцій, психогімнастичні вправи, психомалюнки, ігри-драматизації, вправи, спрямовані на розвиток саморегуляції, рольові ігри.

Розроблена програма була апробована в спеціалізованій школі № 202 та школі № 212 м. Києва у 2014 н.р. З метою з'ясування її ефективності з учителів – учасників емпіричного дослідження особливостей внутрішньо-особистісних конфліктів – було сформовано експериментальну (дві підгрупи по 15 осіб) та контрольну групи (30 осіб). Відбір учасників здійснювався на основі результатів емпіричного дослідження за критерієм наявності високого/середнього рівня розвитку внутрішньоособистісних конфліктів. Тренінг для вчителів, розрахований на 28 годин (14 занять по 2 год), реалізовано як спрямований вплив на особистість педагога (когнітивну, емоційну, мотиваційну та поведінкову сфери). Заняття проводились на добровільній основі. Значне змістовне навантаження на тренінгу мали вправи, метою яких було усвідомлення вчителями власних особливостей, виявлення різних аспектів образу Я, розвиток саморегуляції та умінь адекватно оцінювати себе і ситуацію.

У межах представленої програми також реалізовано групові форми роботи з учителями. Їх метою було розширення уявлень педагогів про конфліктні форми поведінки, підвищення адаптаційного потенціалу вчителів, чому сприяло проведення міні-лекцій, бесід та групових дискусій, перегляд та обговорення презентацій, інформування. Індивідуальне консультування проводилося відповідно до запитів учителів, які переважно стосувались проявів рольового конфлікту, невідповідності між бажаним і доступним, переживання труднощів у відносинах.

Результати, отримані шляхом порівняння показників до і після проведення програми, засвідчили у педагогів експериментальної групи зниження проявів внутрішньоособистісних конфліктів: зниження

реактивної та особистісної тривожності, рівня рольового конфлікту, проявів внутрішньої конфліктності та самозвинувачення, високої мотивації до уникнення невдач. У педагогів зменшилось розузгодження у розподілі часу у сферах «збереження здоров'я», «осягнення краси», підвищилась здатність ставити власні цілі в житті. Вищевказане доводить ефективність представленої програми і необхідність її впровадження у практику психологічної роботи з учителями.

Гавриловська Ксенія

кандидат психологічних наук, доцент

ПРАВОВА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ ГЛИБИННОЇ ПСИХОЛОГІЇ

У процесі нормативно-правової регуляції проявляються особливості правової поведінки особистості, що забезпечується рядом психологічних механізмів, характеризуються певними психологічними особливостями. Правова поведінка особистості розгортається у проблемній нормативній ситуації, включає процеси підготовки та прийняття рішень щодо способу дій у цій ситуації, їй властиві складні поєднання свідомих та несвідомих компонентів та рівнів психічної діяльності.

Представники глибокої психології, за рідкісними винятками, практично не зверталися до проблеми нормативно-правової регуляції поведінки. Проте, у творах психоаналітиків можна знайти досить цікаві ідеї щодо особливостей взаємодії особистості та системи правових норм держави.

Аналізуючи роботи З. Фрейда, можна зробити висновок, що стосунки особистості й системи правових норм є конфліктними, оскільки лібідо діє відповідно до принципу задоволення і може спричинити загрозу здійснення протизаконних дій. Особистість розглядається, радше, як об'єкт нормативної регуляції, який не може усвідомлювати реальних причин своєї правової поведінки. Подібна точка зору заперечує в людині суб'єктність, концентруючись на лібідо як на першопричині активності.

Виходячи з поглядів З. Фрейда, в основі конфлікту між особистістю та системою правових норм держави знаходиться протистояння, яке мало місце у первісному суспільстві між батьком, що стояв на чолі племені, та його синами. Результатом конфлікту стало батьковбивство [1]. Саме цю подію, згідно З. Фрейду, було вперше ідентифіковано як злочин у первісному суспільстві. Тобто,